

Goněk, Vladimír

Ústavněprávní problémy meziválečného Československa a právnická fakulta Německé univerzity v Praze : Ludwig Spiegel

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. C, Řada historická.
1997, vol. 46, iss. C44, pp. [141]-164

ISBN 80-210-1763-5

ISSN 0231-7710

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/102104>

Access Date: 21. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

VLADIMÍR GONĚC

ÚSTAVNĚPRÁVNÍ PROBLÉMY MEZIVÁLEČNÉHO ČESKOSLOVENSKA A PRÁVNICKÁ FAKULTA NĚMECKÉ UNIVERZITY V PRAZE

LUDWIG SPIEGEL

Politické otřesy v Předlitavsku na přelomu století v rámci svých obecných rozměrů přinášely mj. zvlášť závažný proces demokratizace, z něhož chronicky nejznámějšími kroky byly změny volebních řádů do poslanecké sněmovny Říšské rady zavedením všeobecného volebního práva počínaje volbami roku 1897 a ještě průrazněji prosazením rovného volebního práva počínaje volbami roku 1907. Naznačené procesy nejsou jen koloběhem živelného politického dění. Nutily ke kladení otázek o nové profilaci vztahu státu a občana, vztahu státu a společnosti a vedly ke zpětnému odrazu provizorních odpovědí na tyto otázky v programotvorné složce politické činnosti.

Paralelou je rovněž kladení otázek po inovované roli práva a inovovaném právnickém pohledu na stát, spolu s potřebami nových právních teorií. Právnícké fakulty v Předlitavsku však fungovaly převážně jako instituce tradice, tj. většinou reprodukčního tradování ustálených konceptů na bázi starých až zastaralých právních teorií. Teoretické právní disciplíny, pokud vůbec byly pěstovány a přednášeny, se pohybovaly v rámci přirozeného práva, nanejvýš prvotního pozitivismu. Jistým předstihem se vyznačovala pouze vídeňská právní fakulta. Provinční fakulty navíc bývaly zatěžovány kasuistickou činností v ryze provinčních záležitostech.

Myšlenkové jádro pro posuny k inovacím v právu se postupně formovalo jinde. Připomeňme alespoň ústřední statistický úřad ve Vídni, kde se ustavilo jádro proslulé normativní právní školy v čele s Hansem Kelsenem a Františkem Weyrem. Za zmínku stojí i kvalitativní posun v činnosti Nejvyššího správního soudu ve Vídni, včetně směřování k modernímu ústavnímu soudnictví. Některé inovační trendy však byly natolik radikalistické, že by znamenaly nejen popření tradičního práva, ale hrozily i popřením práva vůbec, likvidací jeho autonomní role a podřizením práva různým zvláště sociologizujícím ev. ekonomizujícím

konceptům až vulgarizacím. Tyto radikalistické úlety zároveň byly neadekvátně generalizovány, tudíž vrhaly špatné světlo na celé pole inovačních trendů; záležitost se pak dostávala i do roviny generačního sporu, ve starší generaci právníků se setkáváme s odmítáním veškerých inovací ve jménu obrany, resp. ochrany práva. Jisté pozitivum pak tento generační spor přinesl v tom, že v rámci kompromisního východiska jakožto *conditio sine qua non* měla být respektována hluboká klasická právnická vzdělanost, tj. postupem času se projevy planého radikalismu mohly zřetelně projevit a odpreparovat.¹

Teprve kolem přelomu prvního a druhého decenia tohoto století dochází ke generačnímu posunu, kdy se na některá profesorská místa právnických fakult dostávají ne pouze nové tváře, které by se zařadily do starých kolejí, nýbrž skutečně nové osobnosti. Sem spadá mj. řádná profesura Františka Weyra a Karla Engliše na právnickém odboru brněnské techniky; na právnické fakultě německé univerzity v Praze takovýmto krokem byla řádná profesura Roberta Mayr-Hartinga pro občanské právo a římské právo od roku 1909 a řádná profesura Ludwiga Spiegela pro obory ústavního práva, správního práva a správní vědy od roku 1910.

Rozpad habsburské monarchie, vznik nových států, formování jejich ústavního profilu a vnitřní správy, formování nových mezinárodních vztahů atd. přinesly pro tyto osobnosti nové zásadní podněty, zároveň tato doba znamenala příchod dalších nových osobností na právnické fakulty, případně i vznik celých nových právnických fakult. Změny na profesorských postech na právnických fakultách měly skutečně zásadní význam. Do té doby snahy o inovace v právu mohly mít jen relativně úzký dosah, od momentu, kdy mohou být vyučovány na právnických (resp. i dalších) fakultách, začínají silně působit na nejširší právnícké kruhy (byť pro převládnutí bývá zapotřebí časový rozměr i celé generace).

Vznik následnických států a především vznik samotného Československa se přirozeně stal předmětem badatelského zájmu a předmětem právnického hodnocení na tehdy nesporně nejvyšší právnické fakultě v novém státě; tedy právnické fakultě Německé univerzity v Praze.² Ke škodě nového státu byla však tato fakulta opředena nacionálním podezřením, její vědecká kapacita nejenže nebyla využívána při tvorbě nového práva tohoto státu, naopak byla od něho po řadu let systematicky distancována; jistý částečný pozitivní posun nastal teprve s politickým vyrovnáním roku 1926.

Z hlediska ryze právního je vyhlášení samostatnosti Chebska 27. října 1918 rovnocenné aktu vykonanému Národním výborem v Praze o den později. O reálném prosazení státu rozhodla materiální síla, včetně hry sil v mezinárod-

¹ Někde ovšem inovační tlaky představovaly právě pouze onen planý radikalismus, naopak s onou kvalitní právnickou vzdělaností tradičních kruhů to nebyvalo zrovna slavné; lokální stav pak znamenal jen planý konflikt a právní teorie zůstala nadále na úrovni 18. století. Takovou výtku provincionální mizérie lze mj. předhodit i českému právnickému prostředí v Praze.

² Její vědecká úroveň dokonce v novém státě razantně vzrůstala; teprve nacizace od roku 1939 přinesla vědecký rozvrat, takže zánik v roce 1945 se týkal už jen bezvýznamné instituce.

ních vztazích. Nezanedbatelná část české politiky trvale hřešila na tomto souběhu sil,³ skutečně důsledné právní zakotvení nového státu vlastně nebylo hledáno, zůstávalo podceněno, jindy zcela ignorováno, až po případy otevřeného porušování platných mezinárodněprávních dokumentů. Na rozdíl od extrémně nacionálního proudu německé politiky, kterému rovněž šlo o politickou a materiální sílu a kterému posléze bylo především líto, že tuto sílu ztratil, němečtí demokratičtí právníci a státovědci – ostatně v duchu středoevropské liberálnědemokratické právní tradice – prosazovali skutečné právní principy, právní narovnání. Vůči jejich argumentaci nelze najít opodstatněný protiargument, jediné slovní ekvilibristiku; ta dnes není namístě, už se dostatečně znemožnila v meziválečném období.

V tomto příspěvku budiž věnována pozornost Ludwigu Spiegelovi. Rodák z Rychnova nad Kněžnou měl vstup do světa práva usnadněn už díky profesi otce. Přestože svou kariéru zahájil jako státní úředník v oboru finanční prokuratury, přenesl rychle svůj zájem i do světa právní teorie.⁴ Pražským závěťfím se nenechal pohlit. Brzy se inspiroval pozdním právním pozitivismem, zejména dílem Georga Jellineka a jeho postojem k poměru práva a politiky. Přijal princip, že důkladný státoprávní výzkum je vyloučen bez znalostí politických možností, že bez nich základní výzkum státního práva vede na scesti a hrozí až propadem ke scholasticismu. Přirozeně na druhé straně právní teoretik nesmí propadnout politice a politikaření. Na rozdíl od Jellineka, leckdy příliš formalistického, se zároveň Spiegel inspiroval dílem Paula Labanda, zvláště jeho důsledným historismem, včetně nekompromisně historického hodnocení idejí o přirozeném právu. Dalším labandovským principem je důsledně očistit vědu o státě a státním právu od veškerých nánosů politických představ jakož i spekulací z roviny filozofie státu a vypracovávat vědecké konstrukce čistě na bázi právních pojmů. Politika je tedy předpokladem i předmětem státoprávního zkoumání, nesmí však být kostrou a už vůbec ne cílem jeho výkladu. Laband již na počátku své vědecké dráhy proslul státoprávní analýzou pruských státních financí a rozpočtové politiky a ostrou kritikou neústavních resp. protiústavních rysů této politiky.⁵

³ Když se E. Beneš ve svém prvním expoé před Revolučním národním shromážděním jen pokusil naznačit nebezpečnost onoho hřešení, byl doslova převálcován projevy nacionálního zloby z pléna, v nichž neúspěšněji soutěžili národní demokraté s národními socialisty.

⁴ Životopisné a další údaje viz: R a u c h b e r g , H.: *Ludwig Spiegel*, in: *Wissenschaftliche Vierteljahrschrift zur Prager Juristischen Zeitschrift*, IV, 1924, Heft II/III, s. 35–38 [úvodní stať k číslu věnovanému Spiegelovým šedesátinám]; K a f k a , B.: *Ludwig Spiegel*, in: *Wissenschaftliche Vierteljahrschrift zur PJZ*, VI, 1926, s. 145–159 [nekrolog, zde rovněž Spiegelova bibliografie].

⁵ Vrcholem jeho díla jsou posléze čtyřsvazková práce *Das Staatsrecht des Deutschen Reiches* a zejména kvintesence jeho myšlenek *Handbuch des öffentlichen Rechts*.

Z uvedených inspirací vychází Spiegelův koncept: právo není jen limitem pro občana, není nástrojem státu vůči občanu, nejen absolutistického státu, ale ani státu vyjadřujícího „vůli lidu“. Právo je limitem rovněž pro stát, je nadřazeno státu. Spiegel sice neřká výslovně to, co vzápětí po něm naplno vysloví normativní škola v duchu novokantovství, že totiž právo je souborem vyšších hodnot, nadřazených státu, že jsou dány určité právní principy, které musí respektovat každý stát, který má být považován za právní stát, že stát tyto hodnoty netvoří a nesmí je omezovat; Spiegelova vědecká tvorba však takovouto premisu fakticky zahrnuje.⁶ Východiskem jsou tedy obecná občanská práva (s všelidskou platností), na jejichž základě jediné lze budovat demokratické veřejné právo, byť jako relativně samostatnou soustavu práva.

Ještě na sklonku minulého století se Spiegel mj. věnoval vleklému a stále tíživějšímu problému práva i politiky v Předlitavsku, totiž problému císařských nařízení, která analyzoval jakožto antidemokratickou manipulaci, jako zneužívání moci.⁷ Právě tento moment, tj. zneužívání moci, problémy antidemokratických manipulací, se stávají pro Spiegelova trvalým styčným bodem s aktuální politikou. Spiegel však přitom působí výhradně z pozice učence, právního odborníka, který přímo do politiky zásadně nevstupuje, a to až do roku 1918.

Mimo jiné přitom neustále narážel i na už zakofeněný zlovyk české politiky dělat z práva pouhou služku politiky, manipulovat s ním. Tento postoj si čeští politikové nechávali vnutit živelným během okolností a zvláště stavem, kdy předlitavské úřednictvo neustále kolísalo v dilematu, zda má sloužit státu nebo právu, a kdy samy koncepce přirozeného práva nedokázaly náležitě rozlišit mezi právem jako takovým na jedné straně a na druhé straně konkrétním historickým projevem nedokonalého pokusu o právní stát, nedokonalého systému momentálně platného práva. Nelze se divit, že většina politiků (byť i s právníckým vzděláním) to vůbec nedokázala rozlišovat. L. Spiegel přitom netušil, že nedoceňování až zanedbávání práva, závažné nesrovnalosti ve sféře práva, přerůstající v úplné opovrhování právem, budou ještě po dlouhá desetiletí jedním z dominantních znaků českého politického myšlení.

Státoprávní problematice se Spiegel intenzivněji věnoval za první světové války. Z důsledného pohledu právníka spolu s dalšími kolegy z oboru rozvíjel diskusi o potřebách státoprávní transformace habsburské monarchie či alespoň Předlitavska a o možných cestách řešení. Tato diskuse probíhala z ryze právního hlediska, mimo rámec diskusí politických, resp. vedle nich. Diskuse byla celorakouská, účastnili se jí špičkoví právníci od nejvyšších státních úředníků z Vídně (včetně soudců Nejvyššího správního soudu a ministrů předlitavské vlády) až po špičkové právníké představitele z národností Předlitavska (účastnil se jí například zmíněný F. Weyr nebo za Ukrajince S. Dnistrijans'kyj ze Lvovské univerzity).⁸

⁶ Jádrem jeho právněfilozofického přístupu viz: Spiegel, L.: *Gesetz und Recht*, Prag 1913.

⁷ Počínaje habilitačním spisem: *Die kaiserlichen Verordnungen mit provisorischer Gesetzskraft*, Prag 1893.

⁸ Je příznačné, že českojazyčná Praha tuto právníckou diskusi nedokázala obeslat!

Sám Spiegel se v této diskusi koncentroval na problém vztahu [korunní] země – centrum. Celé Předlitavsko považoval za dlouho přežívající provizorium, za právníkový polotovar, narychlo spíchnutý jako „odpadní produkt rakousko-uherského vyrovnání“,⁹ jehož instituty navíc za padesát let notně zastaraly a jsou nefunkční. Spiegel samozřejmě vnímal ostrost národnostní problematiky v Předlitavsku, nepovažoval ji však za osu politického života Předlitavska, tím spíše nepředpokládal, že by národnostní problematika mohla být základním kamenem státoprávní přestavby Předlitavska v pozitivním smyslu. Naopak národnostní otázka je výrazným vnitřním problémem jednotlivých zemí, v jejich rámci je pak řešitelná. Komunikace příslušníků jednotlivých národů přes hranice zemí je slabá, regionální rozdíly mezi příslušníky téhož etnika jsou značné, dokonce i komunikace politiků jednotlivých národů má často spíše konfliktní charakter, počínaje regionálními neshodami mezi Alpendeutsche a Sudetendeutsche.

Východiskem byl Spiegelovi neustále problém práv občana jako individuality ve spojitosti s problémem práv obce jako lokálního uskupení občanů. Tato práva musí být profilována a současně pevně garantována tak, aby se stala pro státní moc nedotknutelnými, neporušitelnými z její strany; musí být stanoveny limity, před nimiž se moc a síla státu musí vždy zastavit a sklonit.

Právě z tohoto úhlu se platné státní právo Předlitavska spolu s neoficiálními faktickými státními mechanismy stává předmětem tvrdé kritiky L. Spiegelera. Na druhé straně východisko pro modernizaci a novou stabilizaci Předlitavska musí tvořit upevnění a stabilizace samosprávy jako nástroje sebeobrany občana před násilím a zvlí státu. Jako taková se ostatně samospráva v Předlitavsku dotavala historicky formovala. Nacionálním radikálům naopak nepřímou předhazoval jejich ochotu a schopnost obejít práva občana, resp. je podřídit „národnímu zájmu“, tj. ve jménu národního zájmu je znehodnocovat, tudíž činit na občanu násilí stejného druhu jako nynější stát, případně ještě horší. Zároveň právě nástroji široké rozvinuté samosprávy je pak řešitelná i národnostní problematika ve svém jediném racionálním rozměru, totiž individuálních práv občana jakožto příslušníka konkrétního národa.

Spiegel tedy ve zmíněné diskusi státoprávních odborníků (ostatně v návaznosti na své starší úvahy a – jak bude vidět níže – rovněž po roce 1918) zaměřuje pozornost na novou státoprávní profilaci země především jako samosprávné jednotky v plném slova smyslu. Podtrhuje to současným používáním pojmu „autonomie země“, přičemž klade důraz na význam vlastního zákonodárství země jako klíče k celému problému. Poměr zemského a říšského zákonodárství ve stávající podobě hodnotí jako situaci na pomezí anarchie; zemské zákonodárství totiž mělo teoreticky téměř neomezené možnosti, naopak říšské zákonodárství bylo teoreticky ústavou pevně limitováno. Země však ve skutečnosti nemají dostatečné nástroje, aby rozvíjely kvalitní vlastní zákonodárství, čímž je znehod-

⁹ Spiegel, L.: *Die Verfassungsfrage im Österreich*, In: Schollers Jahrbuch für Gesetzgebung, Verwaltung und Volkswirtschaft, 1918, s. 188.

nocován sám fenomén zemského zákonodárství. Naopak centrum disponuje rozsáhlým aparátem k přípravě zákonných předloh, navíc historický vývoj zvláště v oblasti hospodářské a sociální vytvářel nové tlaky na další posílení říšského zákonodárství. Spiegel navíc poukazuje na fakt, že jednota a síla státní správy přímo podněcuje ústřední vládu k tomu, aby v praxi vůbec obcházela zemské zákonodárství a stále častěji zneužívala zejména své nařizovací moci. Spiegel to označuje výslovně jako „vyvlastnění zemského zákonodárství“ ústřední výkonou mocí a celou strukturu politické moci v Předlitavsku hodnotí jako degenerovanou až do poměrů v době předbřeznové.

Proti tomu hodnotil Spiegel ústavní návrh ještě kroměřížského sněmu ve vztahu země – centrum vysoce pozitivně z hlediska základního principu, totiž zřetelného vzájemného vymezení zákonodárných funkcí, stanovení, ve kterých záležitostech je země naprosto svrchovaná, tj. státní centrum tam nesmí žádným způsobem zasahovat, ve kterých případech je naopak plně svrchované centrum a ve kterých případech je možná zákonodárná koordinace resp. spolupráce a jakými mechanismy. Je pozoruhodné, že Spiegelův výklad trendu, obsaženého už v kroměřížském návrhu, jednoznačně směřuje ke struktuře přijaté ústavou Rakouské republiky teprve o pět let později.¹⁰ Výsledkem má být rovnovážný stav, kdy zemské zákonodárství bude v plném rozměru vyjadřovat a chránit specifika a zvláštní potřeby země (zatím k tomu nemá náležité nástroje ani prostředky).

Země by měla mít i rozvinuté vlastní finanční právo a nedotknutelnou sféru svých vlastních financí; Spiegel odmítá stávající poměry faktického propojování říšských a zemských financí, zejména vstupy do zemských fondů (i fondů místních samospráv) cestou císařských nařízení. Zcela nepřijatelné jsou pro něho i pokusy posvětit tuto praxi říšským zákonodárstvím.

Hlavním fenoménem, který deformuje celý ústavní život v Předlitavsku, brání důslednějšímu uplatňování demokratických principů a stačil už destruovat formální rovnováhu politického systému, je pro Spiegela „Zentralgewalt“. Tímto termínem má být vyjádřeno, že slabost zákonodárné moci a naopak neúměrná síla výkonné moci spolu s vysokou mírou centralizace státní správy způsobily, že absolutní dominantou celého systému je právě výkonná moc. Říšské zákonodárství bylo neustále zeslabováno a pasivně navěšeno na výkonnou moc, až válka říšskou zákonodárnou složku úplně vyřadila; stále častěji se zneužívalo možnosti vydávat nouzová nařízení a časem ještě raději vydávat nařízení s platností zákona (jako fakticky akt vyšší síly než nouzové nařízení). Zemské zákonodárství, zemská správa a místní samospráva byly devalvovány, zemské zákonodárství navíc stále častěji znásilňováno oktrojem císařských patentů. Zentralgewalt je tedy zrůdná srostlice vládní (a panovnické) moci se státní správou, s vydáváním nařízení, nouzových nařízení a císařských patentů a s (momentálně imobilizovaným) říšským zákonodárstvím. Tato Zentralgewalt jedná už bez rozpaků i otevřeně protiústavně. Za zvlášť odsouzeníhodné se považují sekvestrace země ústřední mocí v případě Čech a následně v Přímoří.

¹⁰ Navíc v kvalitě, která dokázala přežít do současnosti.

Spiegel požaduje urychlenou nápravu v podobě decentralizace státní správy a výrazného posílení samosprávy v podobě pečlivě propracované stupňovité samosprávy. Instanční postup má být redukován na pouhou sféru státní správy, svorníkem a prostředníkem mezi státní správou a samosprávou má primárně být rozvinuté správní soudnictví. Nové a přesné rozdělení kompetencí mezi zemským a říšským zákonodárstvím povede i k faktickému posílení zemského zákonodárství.¹¹

V dalším vývoji diskuse Spiegel konstatoval, že vnitřní nerovnováha ústavního a politického systému v Předlitavsku přivedla zemi do otevřené vleklé ústavní krize; za její první otevřený projev a tím i počátek je považována obstrukce německých poslanců v říšské radě roku 1897. Dvacet let přetrvávající krize je ještě umocněna válečnými událostmi, když zejména budoucnost některých korunních zemí se stala už i problémem mezinárodním, počínaje Haličí. Zmíněný „odpadní produkt rakousko–uherského vyrovnání“, Předlitavsko, považoval Spiegel k roku 1918 za již neudržitelný ve stávající podobě; sám dával přednost řešení na bázi nového postavení zemí, a to diferencovaně, po skupinách, nakolik problémy Bukoviny jsou nesporně jiné než problémy alpskorakouských zemí; zároveň nadhazoval potřebu nového rakousko–uherského vyrovnání, mj. i v trializační podobě s vytvořením jihoslovanského celku.¹²

Samozřejmě se dotýká i českého státního práva jako politického fenoménu závěrečného roku války. Ideu českého státního práva Spiegel odhaluje jako čistě politický produkt a nástroj; z hlediska ryze právního je české státní právo fikcí, změteninou protichůdných a účelových argumentů, směsicí nároků a záměrů historických s ahistorickými, pozitivněprávních s přirozenoprávními, legitimistických s revolucionaristickými (v prvé řadě sebeurčovací právo národů je absolutním antipodem historického práva). Z hlediska historického je mrtvou literou, nakolik bylo rozbito už samotným českým stavovským povstáním a následně historicky úplně antikvováno zejména reformami Marie Terezie. Spiegel upozorňuje, že české státní právo je fenoménem stavovského práva, ničím více; podobně ničím více není uherské státní právo, s pouhým rozdílem, že dokázalo přežít a odolat tereziánským a josefinským reformám i bachovskému centralismu, k roku 1918 zůstává pouhým stavovským právem v celkově zaostalém státě (kdy každý pokus o modernizaci může znamenat konec samotného uherského státu).

Na českých politických požadavcích Spiegel vysoce pozitivně hodnotí jejich antiabsolutistickou, demokratickou složku, směřování k plnohodnotnému demokratickému právnímu státu, založenému na skutečné občanské rovnosti a sociální únosnosti. To jsou ovšem perspektivy naprosto neslučitelné se stavovským právem. Na druhé straně oprávněně poukazuje, že požadavky českého státního práva vybudily i nacionalismus, který u části české politiky momentálně nabyvá

¹¹ Spiegel, L.: *Die Stellung der Kronländer im Gefüge der österreichischen Verfassung*. In: *Österreichische Zeitschrift für öffentliches Recht*, 1916, s. 151–166.

¹² Spiegel, L.: *Die Verfassungsfrage...*, s. 189–191, 196–207.

až groteskních forem, včetně imperialistických tendencí; velká část českých politiků si klade stejné cíle, jaké už půlstoletí realizují Maďaři v Zalitavsku, tj. nacionální dominance jednoho etnika v multietnickém státě.

Demokratické řešení je dvojí, Spiegel sám se kloní k přijetí principu „neroztržitelnosti“ zemí, tj. na případném „českém“ státním sebeurčení se musí podílet naprosto všichni obyvatelé zemí bývalé koruny české bez rozdílu národnosti (Spiegel s uspokojením konstatuje, že část českých politiků se pro takovéto demokratické sebeurčení snaží získat ke spolupráci i příslušné německé politiky), pozitivním výsledkem bude demokratický mnohonárodnostní stát; druhým řešením je důsledné národní sebeurčení, tj. „roztrhání“ starých zemí a vedení nových hranic podle hranic etnických. Spiegel opakovaně zdůrazňoval pozitivní zkušenost s Moravským paktem, vyrovnání tohoto typu je nutno dále dotahovat podle důsledně demokratických principů; dalším konkrétním nástrojem může být úprava hranic místních správních celků dle hranice etnické (zvl. jednojazyčné okresy), zároveň (zvl. na úrovni zemské) důsledné uplatňování bilingvismu ve správě a soudnictví, resp. vytváření paralelních „národních komor“ v těchto institucích, vytváření národnostních volebních katastrů, lze uplatnit i některé prvky rennerovského konceptu národněpersonální autonomie (nemohou však dominovat, Spiegelovi zůstává ideálem spolkový stát na teritoriálním principu).¹³

Potřeba bezprostředně reagovat na císařský manifest z 16. října 1918, pocit nemožnosti čekat na zveřejnění v rámci periodicity odborného tisku, vedla L. Spiegelu ke zveřejnění komentáře v deníku Bohemia. A celkově pak rokem 1918 začíná L. Spiegel častěji zveřejňovat státovědecké komentáře k aktuálnímu politickému dění v denním tisku, nejčastěji ve jmenované pražské Bohemii, případně v brněnském Tagesbote.

Spiegel přirovnává momentální stav k roku 1848, k reprodukci dilematu, zda nezbytná státoprávní transformace střední Evropy se má dít cestou oktroje nové ústavy či cestou nového „Kroměřížského sněmu“. Že cesta oktroje nebyla zvolena, oceňuje jako demokratický krok, zároveň však průchodnost zvolené cesty nevidí jako právě nadějnou. V logice víceletých Spiegelových úvah se ukazuje jako žádoucí razantní řez do platného státního práva (momentální politickou situaci je pouze akcentován, není to však nic nového), což však manifest neprovedl; podává pouze rámcový program. Na druhé straně manifest v tichost rakousko-uherskou monarchii zrušil a rozpustil, přisoudil novou státotvornou subjektivitu národům, které se mají konstituovat jako teritoriální státy a teprve následně ze své vůle vytvořit zcela nové středoevropské soustátí (nikoli jednotný stát). Spiegel nadhazuje problém, že ve středoevropských poměrech lze těžko vést hranice podle etnického příznaku, zároveň uznává „životnou energii mezi národy“. Osud starého Rakouska, resp. Rakouska-Uherska zcela chladně odkládá mj. s výrokem: „Těžká doba netrpí sentimentalitu.“ Zároveň lehce naznačuje, že

¹³ Spiegel, L.: *Die Verfassungsfrage...*, s. 211–215, 219–221.

sebeurčení národů se stává klíčovým procesem nejbližší doby a že nemusí dospět k předpokládanému novému soustátí.¹⁴

* * *

Z hlediska dlouhodobě profilovaných pohledů L. Spiegela tedy staré Rakousko-Uhersko a v jeho rámci rovněž jeho neporovnatelně modernější a demokratičtější Předlitavsko dopadlo, jak si zasloužilo. Jeho hlavní vinou bylo, že občanská práva a principy samosprávy více deklarovalo, než realizovalo; když se dostalo do krize, pak je čím dál soustavněji obcházel či přímo porušovalo. Ve státním mechanismu pak žábou na prameni byla příliš silná a neúměrně centralizovaná výkonná moc, která svého reálného postavení stále otevřeněji zneužívala, až do poměrů bezostyšného porušování ústavy.¹⁵ Právě z hlediska těchto parametrů následně hodnotí Spiegel nové státy střední Evropy, zejména Československo.

Ještě v roce 1919 podnikl Spiegel důkladnou srovnávací analýzu souboru zákonů Národního výboru a Revolučního národního shromáždění označovaných jako prozatímní ústava.¹⁶ Jako vzory prozatímní ústavy vykazuje jednak monarchistické státní právo Předlitavska, jednak ústavu III. francouzské republiky, částečně pak i další republikánské modely. Pouze prvním ze zákonů připisuje ještě dominující republikánské rysy, další úpravy přinášely stále více monarchismu. Navíc byly vzory využity nekonzistentně a právně nekvalifikovaně, s absencí právní tvořivosti. Spiegelovi mj. zvláště vadí, že oblast spravedlnosti a jmenovitě soudnictví jsou zde krajně zanedbány a naprosto absentuje sféra občanských práv i některé další sféry. Dalším principiálně vadným rysem z hlediska evropských zásad ústavního práva je pro Spiegela fakt, že prozatímní ústava nepočítá, že by definitivní ústavu přijal volený zastupitelský orgán, tím spíše že odmítá princip ústavodárného shromáždění (na rozdíl od Německa a Rakouska), že si samo Revoluční národní shromáždění usurpuje přijetí ústavy. Zákonodárné mechanismy Předlitavska Spiegel – v duchu svých předchozích analýz – opět kritizuje z hlediska praktického chodu; zákonodárné mechanismy nového státu – opět v kontinuitě se starými analýzami – kritizuje jako ještě horší, a to zejména pro jejich úplné vyloučení zemského zákonodárství. Spiegelovi je pochopitelně nepřijatelný i oktroj jednacího řádu budoucího řádného Národního shromáždění rozhodnutím Revolučního národního shromáždění.¹⁷

¹⁴ Spiegel, L.: *Der Bundesstaat*, in: Bohemia, 1918, č. 286 (20. 10. 1918), s. 1.

¹⁵ Tato moc přitom nezahrnuje pouze vládu, případně špičku ministerského úřednictva, nýbrž veškeré úřednictvo státní správy, včetně posledních šarží na okrese, tedy samozřejmě včetně českých úředníků.

¹⁶ Zákony č. 37/1918 Sb., č. 138/1919 Sb. a č. 271/1919 Sb.

¹⁷ Spiegel, L.: *Republikanisches Staatsrecht, I. Die vorläufige Verfassung des tschechoslowakischen Staates*, Prag 1919, s. 2–6.

V postavení prezidenta Československa Spiegel opět nemilosrdně odhaluje monarchistický vzor; zahraniční republikánské normy jsou dalece překrouceny. Sám princip, že prezident je nedotknutelný zákonem, je císařskou prerogativou, dle skutečně republikánského práva prezident nemůže být stíhán pouze za činy vykonané z jeho moci úřední. Rovněž pravomoci prezidenta odhaluje jako bližší monarchickému vzoru; byť jsou užší, než u císaře, je ignorován základní princip republikánského práva, totiž důsledné konkrétní vyjmenování všech pravomocí prezidenta. Právo prezidenta docházet do zasedání vlády a vládě předsedat je Spiegelovi paralelou k císařské korunní radě. Vztah prezidenta k Národnímu shromáždění pak vychází dvojaký; povinnost prezidenta předstupovat před Národní shromáždění se zprávou o stavu republiky je republikánským principem převzatým z modelu USA, naopak poselství prezidentova k Národnímu shromáždění, počínaje prvním poselstvím z 22. prosince 1918 jsou obnovou trůnní řeči.¹⁸ Také jmenování předsedy vlády a jejích členů prezidentem a další prezidentské pravomoci, například na cestě odvolávání vlády – proti původní verzi ryzí odpovědnosti parlamentu – znamená návrat zpět k monarchistickému principu, kdy ministři byli císařovi výkoní úředníci, a to včetně modelu císařského rozhodnutí typu: „Ich ernenne Sie zum Finanzminister.“ Prezident má celkově velmi rozsáhlý vliv na státní správu.¹⁹

Co se týče moci nařizovací, Spiegel vítá, že možnosti vydávání vládních a tím spíše ministerských nařízení jsou proti Předlitavsku omezeny (s výjimkou ministra s plnou mocí pro Slovensko). Rozdíl mezi vládním a ministerským nařízením je prakticky smazán, nakořli počet nutných podpisů pod ministerským nařízením je pouze o jeden nižší než je prezenční quorum pro platné zasedání vlády. Závažným nedostatkem však je, že vláda si fakticky osobuje primární, tj. všeobecnou nařizovací pravomoc, kdežto republikánský princip připouští pouze sekundární nařizovací pravomoc vlády;²⁰ přitom prozatímní ústava má ve věci opět mezeru, vůbec nestanoví míru nařizovací pravomoci vlády.²¹ Ve srovnání s Rakouskou republikou vychází Spiegelovi ústavněprávní vývoj Československa poměrně tristně. Prozatímní parlament působil v Rakousku kratičce a byl složen ze skutečných poslanců (a pouze z nich), zvolených roku 1911 do Říšské

¹⁸ Spiegel, L.: *Republikanisches Staatsrecht*, I, s. 11–18. Pod monarchismus ve Spiegelově pojetí nelze pochopitelně řadit mechanismy moderní parlamentní monarchie. Spiegel tomuto pojmu přifazuje jednoznačně jeho tradiční obsah z 19. století, tedy ve významu absolutní monarchie, případně přechodové fáze, v níž systém teprve nabírá demokratické prvky a prerogativy absolutního monarchy jsou v rámci reformy narušeny jen částečně.

¹⁹ Návrat k monarchistickým mechanismům není pochopitelně stoprocentní; Spiegelovi se však jeví neúnosné, že republikánské pravomoci parlamentu jsou vůči vládě značně omezeny ve prospěch prezidenta, navíc jsou v jeho prospěch omezeny i republikánské pravomoci vlády samotné, obsažené původně ještě v prvotní verzi prozatímní ústavy.

²⁰ Tj. vláda může vydávat nařízení pouze jako důsledek konkrétního zákona, který navíc musí v tomto konkrétním případě vládu k tomu výslovně zmocnit.

²¹ Spiegel, L.: *Republikanisches Staatsrecht*, I, s. 34.

rady. Hned počátkem roku 1919 bylo řádně zvoleno Ústavodárné národní shromáždění Rakouské republiky, naprosto legitimně převzalo moc; monarchistické prvky politického systému byly systematicky a rychle likvidovány. Československý národní výbor i Revoluční národní shromáždění byly nevolenými orgány, neměly legitimní kompetence, oktrojovaly zákony. Z hlediska evropských norem státního práva byly tedy usurpátory moci, byť revolučními. Ke Spiegelovým porovnáním s Rakouskou republikou lze přisadit, že i takové Polsko či Jugoslávie t.č. postupovaly mnohem demokratičtěji a evropštěji, počínaje právě uplatňováním institutu řádného ústavodárného shromáždění. Takto nepodařený parlament Československa je pak nutně slabý a už během roku 1919 se ukazovalo, že vláda mu přerůstá přes hlavu, o prezidentovi nemluvě.

Proti originalitě a tvořivosti nového rakouského republikánství Spiegel poukazuje na ošidnost francouzského modelu, většinou pasívně přejímaného v Československu; vadnost modelu III. francouzské republiky je totiž už konceptuálně dána tím, že byl tvořen převážně monarchisty, kterým v sedmdesátých letech minulého století pouze nebylo dovoleno obnovit monarchii v otevřené podobě. Proto je i francouzský prezident dočasně voleným monarchou, nikoli skutečně republikánskou funkcí. Paralelně Spiegel vyzvedá přežívající neúměrné monarchistické tradice československé společnosti, které tím, že nejsou dostatečně reflektovány, jsou o to ošidnější.

Spiegel se také opakovaně vrací k t.č. stále ještě jen záměru přijmout konečnou verzi ústavy v Revolučním národním shromáždění; upozorňuje, že pro nový, řádně zvolený parlament taková ústava nebude právně závazná, že může být nanejvýš opět jen prozatímní ústavou. Spiegel odmítá i útoky nového státu na samosprávu. Jmenování shora (a nikoli zvolení) zemského správního výboru pro Čechy pro něho z hlediska právního a taktéž funkčně znamená totéž, čím byla zemská správní komise, nucená Čechám předlitavským režimem. Za útok proti právům zemí považuje i vládní návrhy volebního zákona do Národního shromáždění, nakolik hranice volebních okruhů nerespektují zemské hranice (včetně hranice moravsko-slovenské). Přesto Spiegel vyjadřuje naději, že dlouhodobě nelze principy demokracie ignorovat; hlavního nositele demokraticko-republikánských principů v českém politickém táboře vidí přitom v t.č. velmi silné sociální demokracii (kdežto národní demokraté se už vybarvili jako šovinističtí quasirepublikáni s absencí demokratického postupu).²²

* * *

Na jaře 1920 Ludwig Spiegel definitivně opouští svou „věž ze slonoviny“ a aktivně vstupuje do politiky. V dubnových parlamentních volbách byl zvolen senátorem za Německou demokratickou stranu svobodomyšlnou.²³ Odmítal

²² Spiegel, L.: *Republikanisches Staatsrecht*, II, *Das Entwurf einer Wahlordnung für die tschechoslowakische Nationalversammlung*, Prag, 1919.

²³ Deutschdemokratische Freiheitspartei. Výše zmíněný fakultní kolega R. Mayr-Harting byl

přítom vystupovat z pozic stranického egoismu, usiloval o spravedlnost a směřování ke skutečnému právnímu státu; nebyl politický doktrinář ani politický oportunist, osvědčil se jako činitel zdravé realistické politiky. Takto tedy pokračoval v naplňování své liberálnědemokratické orientace. Stal se klíčovou osobností ústavněprávního výboru, posléze i jeho političtí protivníci z řad českých nacionalistů byli nuceni uznat jeho právní kvality, které nadále nadřazoval jakýmkoli politickým zájmům (byť jeho komentáře státoprávních deficitů československého státu přijímali se skřípěním zubů a vefejnosti podsouvali jakožto údajné Spiegelovy impertinence).

Paralelně přijetí československé ústavy z 29. února 1920 se stalo pro Spiegelův předmět hodnocení, která vyvolávala bouřlivé diskuse. Spiegel v kontinuitě se svými dřívějšími pracemi nadále charakterizoval Předlitavsko jako stát nikoli demokratický, zároveň i v této etapě porovnával, v čem československá ústavnost v nové etapě svého vývoje učinila nějaký pokrok a v čem má deficity.

Prvním zádrhelem se stal přirozeně způsob přijetí ústavy. Spiegel je autorem teze o oktrojovém charakteru československé ústavy; toto téma se následně na řadu let stalo předmětem diskusí v odborných právnických kruzích i předmětem přemílání v tuctové publicistice. Spiegelova motivace je přitom zcela názorná. V etapě rozkladu Rakouska-Uherska jednala velká část politických uskupení stylem kdo z koho, resp. kdo dřív přijde..., případně urvi, co můžeš. Této přechodné etapě rozkladu, anarchie a pokusů nastolit řád Spiegel svou státoprávní kritiku nevěnuje. Dokonce je ochoten tolerovat pro tuto etapu činnost Národního výboru a Revolučního národního shromáždění v oněch rozměrech jejich činnosti, které směřovaly k nastolení řádu. Proto v případě Revolučního národního shromáždění je dokonce ochoten jít až po časovou mez podpisu velké a malé saintgermainské smlouvy, tj. do mezinárodněprávní likvidace Předlitavska a mezinárodněprávního konstituování Československa (10. září 1919). Do tohoto momentu tedy Revoluční národní shromáždění mohlo být provizorním správcem státu a ochráncem pořádku. Nejpozději v momentě podpisu smlouvy však mělo vypsát volby do ústavodárného shromáždění²⁴ a odejít s politické scény.²⁵ Spiegel je tedy vlastně velmi tolerantní. Co však přesahuje uvedenou časovou hranici, bylo už nezpochybnitelným překračováním kompetencí, tudíž další přijaté zákony už nemohou mít právní platnost, jsou pouhými faits accomplis.

Tím spíše je právně nepřijatelná ústava Československé republiky z 29. února 1920. Způsob přijetí ústavy Spiegel oprávněně hodnotí jako útok proti demokracii. Přijal ji orgán, který k tomu nebyl nikterak oprávněn.²⁶ Spiegel zdůraz-

tehdy zvolen senátorem za křesťanskosociální stranu.

24 Srv. mj. výše zmíněný termín voleb do ústavodárného shromáždění v Rakouské republice.

25 Spiegel, L.: *Verfassungskritik und Sprachengesetz*, Prag 1920, s. 8–9.

26 A to Spiegel netušil, že právně zpackané a snadno zpochybnitelné způsoby přijímání ústavy se stanou neprolomenou konstantou tohoto státu po celé 20. století ve šňůře: Roku 1948 byla sice ústava přijata zvoleným, avšak mezitím už státněteroristickou formou částečně rozehnaným ústavodárným shromážděním, roku 1960 byla ústava přijata fakticky nevoleným orgánem, s ústavními zákony roku 1968 je to analogické, ba ještě problematičtější (počínaje

ňoval, že všichni občané státu dostali už rozhodnutím malé saintgermainské smlouvy plnou občanskou rovnost, tím tedy i nepominutelné právo spolupodílet se na formování konečné podoby státu, tj. zejména ústavy.²⁷

Ostatně z hlediska ryze právního přirozeně nelze přijímat představu o závaznosti aktů nového státu počínaje 28. říjnem 1918. To je jen datum k případnému oslavování a vzpomínání, není vlastně ani de iure založením státu. Závazným datem je až podepsání malé a velké saintgermainské smlouvy; lze být ještě důslednější než Spiegel a stanovit termín až k ratifikaci zmíněných smluv Československem, resp. až k celkovému vstupu smluv v platnost (bylo by možno uvažovat i o termínu vstupu v platnost ústavy, která respektuje ustanovení zmíněných smluv – taková ústava však žádná nebyla a není).

Způsob přijetí ústavy postavil nový stát do nepříznivého světla ještě z hlediska diference: Jestliže se absolutní monarchie revalvuje vydáním oktrojované ústavy, je to koneckonců progresivní jev jak z hlediska sociálních dějin tak z hlediska vývoje práva. Jestliže však republikánský systém – hlásící se k principu suverenity lidu – vydává oktrojovanou ústavu, znamená to devaluaci demokracie. Dříve nebo později pak jako důsledek přichází rozčarování z práva i rozčarování z vlastní moci, odtud nutně celkové oslabení státu.²⁸

Spiegel by zřejmě byl ochoten tolerovat, kdyby ústavu přijal alespoň řádně zvolený parlament. V daném momentě se však už stalo obecně uznávanou normou, aby ústavu přijímalo ústavodárné shromáždění, tj. orgán, který ve volbách dostane od občanů speciální pověření právě pro tento akt (evropské právní myšlení akceptovalo už tehdy princip, že „obyčejný parlament“ je povolán jen k přijímání obyčejných zákonů a k příslušnému dohledu nad výkonnou mocí). Spiegel jde až k hodnocení „tichý státní převrat“, který klade do přelomu roku 1919/1920 a spojuje právě s konečným rozhodnutím Revolučního národního shromáždění „zahrát si na konstituantu“. Vedle objektivního právního rozměru tohoto defektu Spiegel poukazuje i na jeho subjektivní stránku, že totiž česká politika (a tím méně veřejnost) si vůbec neuvědomuje, že takto de iure byl proveden státní převrat.²⁹

Teprve parlament řádně zvolený v létě 1920 je pro Spiegela prvním suverénem v novém státě. Podle demokratických principů tento parlament nejen vůbec nikterak není vázán usneseními Revolučního národního shromáždění, nýbrž je naopak dokonce povinen podrobit všechna tato usnesení kontrole a jednotlivá usnesení buď sankcionovat nebo revidovat; pokud tak u některých neučiní, taková automaticky padají pod stůl jako neplatná, jako vypršela provizoria.³⁰

Útokem proti demokracii je dále pro Spiegela i obsah ústavy samotné. Spiegel vyzvedá obecný princip, že přechod od absolutistického státu k ústavnímu

přítomností okupačních vojsk), ústava z roku 1992 byla přijata „druholigovým“ zastupitelským orgánem.–

27 Spiegel, L.: *Verfassungskritik*..., s. 8.

28 Spiegel, L.: *Verfassungskritik*..., s. 9–10.

29 Spiegel, L.: *Das tschechoslowakische Staatsproblem*, Prag 1922, s. 12.

30 Spiegel, L.: *Verfassungskritik*..., s. 10.

státu³¹ v sobě nese přechod od policejního státu k právnímu státu, státu občanské svobody. Státní správa v ústavním státě tedy musí mj. plně respektovat občanské svobody. Z tohoto hlediska je principiálním obsahovým defektem (Spiegela zvláště iritujícím) jednak podoba stanovení občanských svobod v ústavě; způsob výčtu znamená omezení občanských svobod a dokonce úplnou absenci některých. Spiegel konstatuje, že tento způsob měl být útokem proti občanským svobodám příslušníků národností (což ostatně například Kramář zcela otevřeně přiznával), stal se však nakonec útokem na občanské svobody Čechů samotných.³²

Druhým obsahovým defektem je nepřírozená a neúměrná centralizace československého státu, jejímž opačným koncem je výrazné omezení samosprávy, od ochromení autonomie zemí, přes vydatné posílení pozice státní byrokracie vůči obcím, až třeba po omezení autonomie vysokých škol.³³ Uplatňování principu podřizování samosprávy pod státní správu bylo pro něho zásadně nepřijatelné jakožto jedna z forem porušování občanských svobod.

Také v této etapě – jako předtím v reformních námětech z období války – Spiegel nadále ctil státní právo zemí Moravy, Slezska a Čech. Země pro něho zůstávají neroztržitelné, k případnému národnostnímu vyrovnání má opět dojít uvnitř zemí. Stejně tak eventualita německé samosprávy (například školské, kulturní) – a to i ve variantě ustavení německých sněmů – je pro Spiegela představitelná pouze uvnitř zemí. Tedy národnostní hranice musí ustoupit před zemskou hranicí, teprve uvnitř země je možná úprava (například rektifikace hranic okresů) podle národnostní hranice.³⁴

Spiegel se tedy neobával složitých federalistických konstrukcí, zejména pokud se v nich budou dále rozvíjet již osvědčené prvky; jednotlivé samosprávné útvary by pak totiž byly šité na míru a právě jako takové by byly vrcholně funkční. Naopak se obával unifikace, která by znamenala jediné zglajchšaltování; přinášela by rušivé momenty a postupné ochromování federálních mechanismů, tedy stav, jehož by vzhledem ke své přirozenosti automaticky zneužila centrální byrokracie.³⁵

Ve specifickém případě Československa Spiegel dále argumentoval i tím, že zájmy jednotlivých částí státu nemohou být natolik homogenní, aby se takový

31 Předlitavsko uvízlo někde napůl cesty.

32 Tváří v tvář této Spiegelově kritice nezbyvá než dodat, že oddíl ústavy o občanských svobodách (navíc promísený s občanskými povinnostmi!), sestavený škrabáky z ministerstva vnitřní a úspěšně prohnáný nekvalifikovaným fórem, které si hraje na ústavodárce, nemohl dopadnout lépe. Jde skutečně o embryonální výtvar, adekvátní dobám, kdy byrokracie absolutistického státu cítila, že něco bude muset obyvatelstvu popustit (avšak co se dá, ponechat přece jen pod „osvícenou státní kontrolou“); není adekvátní roku 1920 v Evropě.

33 Ani zde Spiegel netušil, že půjde o konstantu pro celé 20. století.

34 Spiegel, L.: *Staatsrechtliche Forderungen*, in: Tagesbote, 1920, č. 327 (7. 7. 1920, večerní vydání) s. 4.

35 Srv. výše naznačenou omezitelnost Spiegela jak vůči rennerovským návrhům národněpersonální autonomie, tak zejména k návrhům transformace Rakousko-Uherska (či alespoň Předlitavska) na bázi ryzích národně-teritoriálních jednotek.

stát vůbec dal spravovat centralisticky. Již počátkem dvacátých let reflektoval oprávněnou míru nespokojenosti Karpatorusů i Slováků, konstatoval, že centrum (které vlastně geograficky leží na periférii³⁶) ignoruje jejich potřeby, protože se prostě nevyzná v jejich specifčnosti. Spiegel upozorňoval, že časem vystoupí i oprávněná nespokojenost Moravanů, až si logicky spojí, že jejich problémy plynou z toho, že jejich historická práva byla pošlapána. Záchranu a existenční nutnost pro přetrvání československého státu podmiňoval Spiegel důrazně rozumnou decentralizací a péčí o rozvoj samosprávy.³⁷

Za jeden z hnacích motorů centralismu vyzvedal Spiegel samotný vztah mezi ústředním parlamentem a vládou, a sice nikoli z hlediska ústavou vymezených funkcí, nýbrž v důsledku faktického fungování. Parlamentu (tedy parlamentní většině) předhazoval, že se ani nesnaží patřičně plnit sobě náležející úlohy, pouze pasivně přejímá návrhy předložené vládou, nijak zvlášť se nestará o pečlivost propracování textů zákonů. Dále parlament nerealizuje svůj možný vliv na sféru správy a zejména se nesnaží chránit lid před policejnéstátními zásahy a přehmaty; jediné, co budí zájem parlamentní většiny, je národnostní problematika. Odtud rozporuplný výsledek, že parlament sice na pohled pracuje pilně, nepřináší však žádné reálně plodné výsledky.³⁸ Vláda se státní byrokracií pak mají volnou ruku.

Další podnět k nápravě tohoto stavu podal Spiegel v diskusi o roli senátu, když se objevily návrhy „zjednodušit“ činnost parlamentu a senát pověřit pouze formálním a zkráceným řízením při projednávání zákonných předloh. Spiegel to tvrdě odmítl, stejně tak snahu formálně rozdělit úlohy mezi poslaneckou sněmovnou a senátem podle nějakých typů (například poslanecké sněmovně k rozpočtu přihodit hospodářské záležitosti vůbec, senátu vyhradit jiná témata). Spiegel trval na tom, aby se návrhy všech zákonů projednávaly v obou sněmovnách, a to v obou věcně a důkladně. Je třeba prolomit představu, že poslanec a senátor mají „dělat politiku“, kdežto starost o dobrý text zákona je věcí vlády jako předkladatele, představu, že diskuse v parlamentě má mít pouze „politickou motivaci“.

Spiegel zároveň reflektoval možnou přirozenou krystalizaci; že totiž politické strany vysílají do poslanecké sněmovny své neaktivnější politiky, kdežto do senátu „váženější elementy“, tudíž je v něm atmosféra klidnější. Senát má tak přece jen předpoklad vyvinout se ve sbor, který by se detailně zaměřoval na záležitosti převážně právního obsahu a charakteru, a to zejména v očekávání příprav nového trestního zákoníku a občanského zákoníku.³⁹

³⁶ Spiegel, L.: *Das tschechoslowakische Staatsproblem...*, s. 38.

³⁷ Spiegel, L.: *Das tschechoslowakische Staatsproblem...*, s. 42–43. Pro případ nenaplnění tohoto parametru Spiegel tedy předvídal rozpad státu, jehož první dvě etapy skutečně proběhly 1945 a 1992. Při pokračující historické nepoučitelnosti – právě pro přetrvávající a ještě znásobené Spiegelem vyzvedané příčiny – by tedy měla přijít ještě etapa poslední.

³⁸ Spiegel, L.: *Das tschechoslowakische Staatsproblem...*, s. 43–44.

³⁹ Spiegel, L.: *Úkol a postavení senátu*, in: *Parlament*, I, s. 194–195.

Dalším sporným bodem se stal jazykový zákon, počínaje vládním návrhem. Také tento zákon byl obsahově vázán příslušnou pasáží malé saintgermainské smlouvy. Spiegel se dovolává ještě souboru příslibů, daných československou delegací na pařížských mírových jednáních, přičemž část z nich byla následně včleněna do této smlouvy. Spiegel se uznale vyslovuje, že Beneš poté jednoznačně stál a stojí za závazky plynoucími ze smlouvy, že mj. zdůrazňuje důvěru velmocí danou Československu a obecně nutnost dát menšinám stejnou měrou to, co kulturně vyspělý národ potřebuje a na co má skutečné právo.⁴⁰ Proti Benešovu stanovisku a příslušné pasáží smlouvy se hned na podzim postavila především národní demokracie, jmenovitě Kramář s požadavkem lavírovat a ještě otevřeněji Rašín s postojem, že Češi mají právo se chovat, jako by vůbec žádné národnosti ve státě neexistovaly.

Samotný zákon pak možno učinit snadným terčem kritiky už jen proto, že neapluhuje obsah malé saintgermainské smlouvy a důležité věci ponechává stranou. Tak se znovu uplatnila cesta, používaná s oblibou ve starém Rakousku; formou byrokratismu a pozůstatků absolutismu se reálné řešení přenechalo vládnímu nařízení. Zákonodárce rezignoval na svou úlohu, zformuloval zcela neurčitý rámec, který vůbec nic negarantuje a veškerou iniciativu přenechává byrokracii. Zákon navíc porušuje ústavní práva Podkarpatské Rusi.⁴¹ V případech respektování smlouvy měly být dány plné garance v podobě ústavního zákona.

Spiegel také důkladně rozlišoval mezi českými politiky. Jednak opakovaně hodnotil sociální demokracii jako nezařaditelnou do nacionalistického tábora, jednak hlavní ostří své oprávněné kritiky naměřoval proti národní demokracii. Trefnou diferenciaci přináší i jeho přirovnání, že Beneš jednal jako československý Wilson, kdežto Kramář jako československý Clemenceau.⁴² Později používal Spiegel i výrazu „poincarismus“ jako charakteristiku nacionální zaslepenosti; do jeho československé verze přednostně řadil národní demokracii, dále pak i agrárníky a národní socialisty.⁴³

Spiegel opakovaně narážel na pozůstatky ideologie českého historického státního práva, které se jmenovaný politický tábor snažil neustále zneužívat v aktuálních výpadech proti menšinám (i v tažení za prohloubení centralismu atd.). Poukazoval, že na pařížských mírových jednáních byl odmítnut (a to i hlasem Francie) požadavek deklarování kontinuity mezi historickým českým státem a Československem. Stát je tedy novým výtvozem, vázaným příslušnou smlouvou. Nemalá část české politiky v čele s kramářovci se však chová v duchu kopie staré maďarské politiky,⁴⁴ kdy panující národ byl nositelem státní ideje, jeho

40 Spiegel, L.: *Verfassungsoktroi...*, s. 27–28.

41 Spiegel, L.: *Verfassungsoktroi...*, s. 34–36, 38.

42 Spiegel, L.: *Staatsrechtliche Förderungen*, s. 3. S odstupem času lze ještě jednoznačněji uznat zásadní diferencii mezi Wilsonovým úsilím o demokratický mír a Clemenceauovým mírem vítězství a pomsty.

43 Spiegel, L.: *Die Sprachenverordnung*, in: *Bohemia*, 1926, č. 33 (7. 2. 1926), s. 1.

44 Srv. výše.

řeč byla výlučným státním jazykem a jeho národní zájmy byly prosazovány jakožto státní zájmy. Spiegel tak dostal možnost použít na tuto politiku barvitě přirovnání „Hungaria rediviva“.⁴⁵

Spiegel opakovaně varoval, že začná část české politiky – ať už z naivity či zlovolnosti – má zcela převrácený vztah k základním mezinárodním smlouvám; na jedné straně závazky z nich plynoucí by ráda obcházela (což je u malého státu troufalost), na druhé straně chce trvale využívat týchž smluv jako garance svých zájmů. Spiegel upozorňoval, že stát se upevní teprve tehdy, když už nemusí spoléhat na vrtkavost vztahů daných mírovými smlouvami, když už jeho bytí a nebytí není závislé na pravděpodobné revizi mírových smluv.⁴⁶ Značná část české politiky se však nechová úměrně tomu, že za momentálního stavu i pouhá dílčí úprava mírových smluv může další osud Československa ohrozit, nečiní kroky k eliminaci takové hrozby, spíše naopak.

Obecně pak jmenovitě představitelé československého zahraničního odboje z první světové války (ač by je bylo možno lacině nálepkovat za hlavní a zavilé rozbíječe Rakouska–Uherska apod.) nacházejí u Spiegela vysoké uznání. Jmenovitě T. G. Masaryk je vyzvedán jako činitel, který přímo zosobňuje evropanství, kultivovanost i československou státní ideu v jejím pozitivním smyslu. Masaryk je hodnocen jako natolik silná osobnost, že vlastně překrývá reálné poměry, příznačné zvláště tím, že české politické strany nejsou dostatečně zralé, nejsou kulturní a zejména ke státní ideji se stavějí naprosto lehkomyšlně (až s naivní představou, že „náš“ stát je dán jednou provždy). Spiegel v této souvislosti už roku 1922 podává varovné proroctví, že za takových podmínek československý stát může uzavřít svou existenci s uzavřením Masarykovy životní dráhy.⁴⁷

Obdobné hodnocení připisuje Spiegel E. Benešovi s tím, že jeho evropanství považuje za ještě výraznější a modernější. Právě jako takové však Benešovo evropanství českým politickým stranám vadí a překáží. Masaryka jsou ještě ochotny, eventuálně i nuceny – už s ohledem na veřejné mínění – respektovat, Beneše však nehodlají. Z pohledu Spiegelova je osobnost Benešova formátu pro postoje českých šovinistů nepřijatelná.⁴⁸

Souhrnné hodnocení rádoabydefinitivní podoby československého státního práva k počátku dvacátých let vyznívá pak nutně nelichotivé: „Československo se dnes kritickému pozorovateli – a kritikové tohoto druhu se nacházejí stále častěji rovněž v českých kruzích – představuje jako centralisticky organizovaný, vůči samosprávě nepřátelský, policejnostátní⁴⁹ duchem naplněný a byrokrati-

45 Spiegel, L.: *Das tschechoslowakische Staatsproblem...*, s. 50–51.

46 Spiegel, L.: *Das tschechoslowakische Staatsproblem...*, s. 14.

47 Spiegel, L.: *Das tschechoslowakische Staatsproblem...*, s. 20.

48 Spiegel, L.: *Das tschechoslowakische Staatsproblem...*, s. 21–24.

49 K tomuto výrazu, který je dobovou paralelou výrazu Maxe Webera „der demokratische Cäsarismus“ a který sám Spiegel používal i v barvitějším spojení „der demokratische Polizeistaat“, ještě alespoň jeden citát: „Policejnostátní duch... v Československu stále šířeji zasahuje a překonává své zeměpansko absolutistické předchůdce...“ [Spiegel, L.:

cky spravovaný státní útvar.“ K tomu upozornění, že právě tyto vady byly hlavní příčinou zániku starého Rakouska a že nové generace jsou vychovány k nesnášenlivosti vůči těmto vadám.⁵⁰

* * *

Spisek *Das tschechoslowakische Staatsproblem* byl v roce 1922 momentálním vyvrcholením Spiegelova souborného hodnocení československého státního práva.⁵¹ Dílčí problémy ovšem průběžně a systematicky sledoval i v dalších letech.

Počátkem roku 1923 se vložil především do politického boje kolem zákona na ochranu republiky; oponoval snahám kramářovců zneužít celé motivace kolem atentátu na Rašína proti německému obyvatelstvu, snahám prosadit státněteroristický zákon k boji proti „vnitřnímu nepříteli“. Šovinistická politika národní demokracie se vyhranila do podoby, že se stala zásadní překážkou česko-německého narovnání, znemožňovala, aby německá menšina přijala československý stát za svůj, činila z příslušníků menšin občany nižší kategorie, občany pouze s povinnostmi. Spiegel při této příležitosti charakterizuje aspirace národní demokracie vůči Němcům: „Vy musíte být loyálními státními občany, protože stát je vaším státem, ale my jsme v této zemi pány, protože je to náš stát. Vy musíte dbát zákonů, protože je to váš stát, ale my jsme ti, kdo zákony dávají, protože je to náš stát. Vy musíte platit daně, protože je to váš stát, ale my nebudeme splácet válečné půjčky, protože je to náš stát. Vy musíte používat státního jazyka, protože je to váš stát, ale státní jazyk je československý, protože je to náš stát. Vy musíte nastupovat do vojenské služby, protože je to váš stát, ale armáda chrání samozřejmě jen naše národní zájmy, protože je to náš stát...“⁵² Jinak však i v publicistických vystoupeních se Spiegel koncentruje na právní vady zákona na ochranu republiky. V hodnocení upravené verze návrhu zákona připouští sice, že jde o vylepšení, zároveň však varuje, že text je nadále „houbovitý“, skutkové podstaty mlhavé, tudíž je zákon nadále zneužitelný i proti nevinnému obyvatelstvu; věc je vůči původní verzi návrhu jen poněkud vylepšena a stále nesnese srovnání ani se starými předlitavskými paragrafy o velezraďe. Celý zákon zůstává svým charakterem protiústavní, počínaje ohrožením základních občanských práv.⁵³

Přijetí zákona přivedlo nakonec ke zveřejnění otevřeného dopisu prezidentovi republiky. Zde upozorňuje, že jak tento zákon, tak zákon o Státním soudu jsou

Verfassungsoktroi..., s. 80.]

50 Spiegel, L.: *Das tschechoslowakische Staatsproblem...*, s. 40–41.

51 K zamýšlenému obsažnějším „příručkovému“ zpracování se už bohužel nedostal.

52 Spiegel, L.: *Unser Staat oder Ihr Staat?* in: *Bohemia*, 1923, č. 35 (13. 2. 1923), úvodník.

53 Spiegel, L.: *Sabotage der Verfassung*, in: *Bohemia*, 1923, č. 52 (4. 3. 1923), úvodník.

protiústavní. Spiegel poukazuje, že celý koncept Státního soudu ústava předem vylučuje, dále konkrétně vyjmenovává, ve kterých bodech zákon na ochranu republiky mění ústavu, počínaje neslučitelností s ústavním pojetím velezrady, až po přijetí principu retroaktivity; přitom jde o běžné zákony, kdežto ústavu může měnit pouze ústavní zákon. Spiegel zdůrazňuje i porušení principu právní rovnosti občanů a zasahování do práva tiskové svobody.⁵⁴ Spiegel se souběžně kriticky dotýká i snahy postavit v zákoně na ochranu republiky pod trestněprávní ochranu i název státu, což nebylo ani za starého Předlitavska. Poukazuje, že mezinárodněprávní uznání se týká názvu Tcheco-Slovaquie, resp. Czecho-Slovakia, což ústava vypuštěním spojovníku naivně nerespektovala; zároveň vytýká českým normotvůrcům, že navíc chtějí Němcům vnutit místo Tschechoslowakei tvar Českoslovaekai, což není jen šikanování ani jen vměšování do norm německého pravopisu, nýbrž dle ústavy jde o nepřipustný pokus o odnárodnování.⁵⁵

Při této příležitosti Spiegel vyzvedl širší problém nedodržování ústavy ve smyslu nakládání s ústavou jako s pouhou politickou deklarací a nikoli základním zákonem státu a jádrem celého jeho právního systému.⁵⁶ Nešlo totiž o první případ, kdy nový zákon v tichosti mění ústavu (a když se „narazí“, legislativci i výkonné úřednictvo se pak tváří, jako by zde bylo možno volně aplikovat zásadu „lex posterior derogat priori“), tentokrát však šlo o donebevolající ohrožení občanských práv, na což byl Spiegel obzvláště citlivý. Mnohem tvrději však Spiegel kritizoval zlozvyky byrokracie zděděné ze starého Předlitavska, v duchu představy „my jsme nad zákony, zákon je jen pro řadové obyvatelstvo“, a se zadostiučiněním kvitoval pasáž z důvodové zprávy ústavního výboru poslanecké sněmovny k návrhu zákona na ochranu republiky, totiž že jak ústava, tak i zákony a nařízení vydané k realizaci příslušných paragrafů ústavy jsou sabotovány v orgánech státní správy a že napříště je nutno takové kroky postihovat. Kvituje i přiznání, že uvedené jednání orgánů státní správy budí vážnou nespokojenost v širokých masách obyvatelstva a podryvá důvěru v síly zákonodárné i výkonné moci. Tato kritika byla zjevně zaměřena vůči nižším složkám státní správy, nejvyšší vůči řadovým pracovníkům ministerstev; Spiegel oprávněně přísazuje, že sabotérem je i sama vláda, počínaje dlouhodobým mankem vládního prováděcího nařízení k jazykovému zákonu jakožto ústavnímu zákonu, až například po nenaplnění ústavního statutu Podkarpatské Rusi a fakticky absolutistickou správou tohoto území.⁵⁷

Spiegel nadále nespouštěl ze zřetele problém vnitřního členění Československa, v tomto rámci zejména postavení zemí. Zemím neustále připisoval vysokou hodnotu, v kontinuitě s výše zmíněnými představami ještě z války (kdy především na nich měla spočívat transformace Rakouska-Uherska). Centralismus,

⁵⁴ Spiegel, L.: *An den Herrn Präsidenten der Republik. Offener Brief*, in: *Bohemia*, 1923, č. 66 (21. 3. 1923), s. 1.

⁵⁵ Spiegel, L.: *Der Name der Republik*, in: *Bohemia*, 1923, č. 53 (6. 3. 1923), s. 1.

⁵⁶ Na tento problém poukazoval i F. Weyr, rovněž mamě.

⁵⁷ Spiegel, L.: *Sabotage der Verfassung...*, s. 1.

posvěcený Revolučním národním shromážděním v podobě zejména ústavy a župního zákona, hodnotil nejen jako politikářský výplod úměrně zájmům jistých kruhů, nýbrž především jako nefunkční a strukturálně nedotažený mechanismus, přijatý jako obvykle uspěchaně. Československý stát získal svým mimořádným geograficky západovýchodně protáhlým teritoriem i mimořádně výhodné strategické postavení. Zároveň už samo toto utváření je naprosto neúnosné pro centralistické uspořádání, další komplikaci znamená, že hlavní město neleží v centru, nýbrž v extrémní geografické poloze, tím spíše pak skutečnost, že (nevyzrálá a nekvalifikovaná) ústřední státní byrokracie má silně zúžený obzor a stále nedokáže pochopit specifické poměry na těch územích, na něž nedohlédne přímo z oken svých úřadoven.

Spiegel tak byl (jak už výše naznačeno) jedním z prvních kvalifikovaných kritiků postavení Podkarpatské Rusi. Jedině tomuto území československá ústava výslovně přisoudila autonomní postavení, přičemž tak její tvůrci učinili „s těžkým srdcem“, výlučně pod tlakem mezinárodněprávních závazků. Spiegel přitom vytýká, že se tak navíc stalo s omezením původních ustavení malé saintgermainské smlouvy. Hodnota autonomního zákonodárství Podkarpatské Rusi byla devalvována absolutním vetem hlavy státu.⁵⁸ Tím se prezident dostal do pozice poloabsolutistického monarchy. Devalvováno bylo postavení guvernéra, který se stal v první řadě osobou odpovědnou centrální vládě a teprve v druhé řadě osobou odpovědnou i karpatoruskému parlamentu. Celkově se tak státoprávní postavení Podkarpatské Rusi v rámci Československa přiblížilo postavení korunní země v rámci Předlitavska.

Spiegelovi přitom pochopitelně nejvíc vadí, že i tato podoba autonomie zůstala na papíře, fakticky nenaplněna, ba dokonce, že postavení Podkarpatské Rusi je ještě slabší než postavení ostatních částí Československa, zejména proto, že až do roku 1924 Podkarpatská Rus neměla své zástupce ani v centrálním parlamentě. Ten tedy přijímal zákony, které byly Podkarpatské Rusi vlastně oktrojovány, navíc překračoval své pravomoci i tím, že přijímal zákony i v těch oborech, kde měla být podle ústavy uplatněna výlučná zákonodárná pravomoc karpatoruského sněmu. Spiegel sám přímo v ústavním výboru Senátu mnohokrát upozorňoval na toto porušování ústavy; poslanecká většina však zůstávala hluchá a s poukazem, že na Podkarpatské Rusi „nelze trpět žádný právní chaos“, sama tam chaos vytvářela.⁵⁹

Za vůbec nejhorší pokládal ovšem Spiegel státoprávní postavení Moravy se Slezskem. Podkarpatská Rus má autonomii, byť zatím nenaplněnou, Slovensko dostalo alespoň Ministerstvo pro správu Slovenska, tj. má svou vlastní výkonnou moc a vzhledem k širokým nařizovacím pravomocem ministra i částečnou možnost vlastní normotvorby. Stát jako celek jsou tedy expandovavší Čechy, které pohltily Moravu se Slezskem a částečně i Slovensko a Podkarpatskou Rus.⁶⁰

⁵⁸ Vůči celostátním zákonům získal prezident pouze právo suspenzivního veta.

⁵⁹ Spiegel, L.: *Karpathorufland*, in: Bohemia, 1924, č. 24, (27. 1. 1924), s. 1 (úvodník).

⁶⁰ Spiegel, L.: *Mährens staatsrechtliche Stellung*, in: Tagesbote, 1925, č. 550 (29. 11.

Pražský centralismus, který by snad byl alespoň vysvětlitelný (nikoli omluvitelný) v bezprostřední etapě po říjnu 1918 jako etapě vytváření státu, je k polovině dvacátých let pro Spiegela už výslovně tíživým dědictvím, důsledkem je uplatňování iracionální politiky, která nezná reálný stav věcí na Moravě (tím spíše na Slovensku a Podkarpatské Rusi). Stát by byl podle Spiegela mnohem životnější, kdyby se skládal z autonomních jednotek. Dle Spiegelova názoru je to zároveň právě Morava, která ze všech částí Československa je nejschopnější k formování národnostního porozumění. Takto je tedy opět poškozován celý stát, nemůže-li tak Morava činit vzhledem k zablokování jejích autonomních institucí. Morava je navíc spojovacím článkem se Slovenskem, pokud je však připravena o svou individualitu, nemůže opět jako spojovací článek fungovat. Celkově je tedy ochromení Moravy v očích Spiegela věc politicky krajně na pováženou.⁶¹ Zároveň Spiegel konstatuje, že se přece jen projevily obavy zasadit Moravě poslední ničující úder. Reflektuje, že zřejmě dostačujícím varováním byl odchod moravského křídla z národní demokracie, tj. rozštěpení a podstatné oslabení této strany, podobné pnutí hrozí i národně socialistické straně, odpor proti devalvaci Moravy přetrvává v lidové straně; to vše v míře, že by mohla být ohrožena celá vládní koalice.

Spiegel počátkem roku 1926 se zadostiučiněním bral na vědomí, že se diskutuje o potřebě změny župního zákona. Varoval přitom před zjednodušujícími recepty typu Kramářova návrhu na velkožupy a nepřímou tak i před kompromisním řešením v té podobě zemského zřízení, která přišla na pořad v letech 1927–1928.⁶² Varoval jmenovitě před snahami omezit jakkoli práva Podkarpatské Rusi (například vytvořením veležupy). Dále návrhům Kramářova typu oprávněně vytykal, že chtějí být primárně řešením dílčí otázky, totiž slovenské, a zároveň podle této šablony mají řešit otázku unifikovaně v celostátním rámci (a to tím spíše, že šlo o pokus, jak dílčím ústupkem obejít jádro slovenských požadavků). Na jedné straně uznával, že vlastní slovenské zákonodárství je reálnou potřebou, že nejen ústřední byrokracie, ale i ústřední parlament rozhoduje s neznalostí slovenských poměrů. Slovenská otázka tedy vyžaduje vlastní adekvátní řešení jakožto individualizované řešení.

Něco naprosto jiného je však postavení Čech Moravy a Slezska. Zde nejde o nové řešení, nýbrž o náležitě naplnění práv, která už země mají. Jde vlastně o problém obdobného řádu jako na Podkarpatské Rusi. Nová ústava zřídila konkrétní podobu její autonomie, jen je třeba ji uvést do chodu. V případě Čech, Moravy a Slezska ústava sice výslovně nemluví o jejich postavení, zároveň je však také výslovně nezrušila, tj. zůstalo v platnosti.⁶³ Spiegel takto mezi prvními varoval, že státoprávní řešení slovenské otázky nemůže být jediným zdro-

1925). Beilage der Jubiläums-Ausgabe 1850–1925, s. 13.

61 Spiegel, L.: *Mährens staatsrechtliche Stellung...*, s. 13.

62 Tedy až po Spiegelově smrti.

63 Spiegel, L.: *Die Länderautonomie*, in: *Bohemia*, 1926, č. 9 (10. 1. 1926), s. 1 (úvodník).

jem pro dobudování vnitřního uspořádání státu a že zájmy slovenské politiky ho samy nemohou určovat ve smyslu vnucování téhož modelu jiným částem státu.

Spiegel přitom zase neopomenul oprávněné upozornění, že celou záležitost nelze uspěchat, že v tomto případě by byla zvlášť nevhodnou cestou jinak s oblibou používaná u zákonů, jimž koalice připisuje důležitost, totiž připravit vše pod pokličkou vládními legislativci, pak to nahonem prohnat parlamentem a obstrukčními manévry předem znemožnit návrhy opozice.⁶⁴

Ještě jednou se Spiegel vrátil i k jazykové otázce. V očekávání, že vláda konečně vydá prováděcí nařízení k výše zmíněnému jazykovému zákonu, vyzvedl své krédo a zároveň prorocké varování: aby se nepřišlo s quasifešením, které „by uspokojovalo pouze mocenské choutky některých nacionalistických štváčů“ na české i německé straně.⁶⁵ Po vlastním vydání prováděcího nařízení sklídila vláda (nejen od Spiegelova) oprávněnou kritiku, že zdržením po vydání příslušného zákona zavinila šestiletou anarchii v oblasti jazykového práva. V kulturních státech platí totiž úzus, že prováděcí nařízení se vydává neprodleně po nabytí platnosti příslušného zákona. Vlastní těžiště kritiky však směřuje k rozporu mezi zmíněným zákonem a obsahem nařízení. Vláda totiž – nikoli poprvé – překročila mnohonásobně meze zákona,⁶⁶ přičemž přímo donebevolajcími jsou jsou v článku 99 nařízení stanovení povinností používání státního jazyka i v tzv. zvláštních případech, tj. v případech, kdy se jazyk nepoužívá ve skutečném smyslu státního jazyka, tj. jde o vynucování státního jazyka mimo veřejnou sféru.⁶⁷

Z hlediska obecnějšího právního pohledu Spiegel se zadostiučiněním konstatuje, že jednak českojazyčná právní teorie už přece jen věnuje značnou pozornost hranicím nařizovací moci a paralelně jsou k dispozici i zahraniční expertízy,⁶⁸ zejména však nadhazuje, že československé soudnictví dospívá ke standardní právní úrovni, tudíž při konfliktech občanů s jazykovým nařízením vlády se bude možno spolehnout, že soudce má právo v každém jednotlivém případě zkoumat zákonnost nařízení a takové nařízení, které je v rozporu se zákonem, sám pojímat jako neplatné, dále bude možno se obracet na Nejvyšší správní soud, který se už jednou v dané věci vyjádřil podle práva.⁶⁹ Z hlediska politického nezbylo Spiegelovi než konstatovat, že provokatérem a narušitelem národnostního míru je vláda, hledající veškeré možnosti k minimalizaci používání

64 Spiegel, L.: *Die Länderautonomie...*, s. 1.

65 Spiegel, L.: *Die Länderautonomie...*, s. 1.

66 Spiegel, L.: *Die Sprachenverordnung*, in: *Bohemia*, 1926, č. 33 (7. 2. 1926), s. 1 (úvodník).

67 Spiegel, L.: *Artikel 99*, in: *Bohemia*, 1926, č. 35 (10. 2. 1926), s. 1 (úvodník).

68 Mj. od Hanse Kelsena, vypracovaná na popud F. Weyra: *Kelsen, H.: Ke sporu o meze moci nařizovací*, in: *Parlament*, III, s. 392an.

69 Spiegel, L.: *Die Sprachenverordnung...*, s. 1; též: *Artikel 99...*, s. 1. Ostrou kritiku jazykového nařízení z české strany srv. nař. v Budíkové příspěvku v *Soudcovských listech*, 1926, č. 3.

menšinových jazyků, včetně otevřeného šikanování jejich nositelů; přitom Spiegel – nikoli poprvé – podtrhuje, že československá sociální demokracie se vyhýbá zapojení do takovéto politiky a že sociáldemokratičtí ministři demonstračně odmítli svůj podpis pod právně pochybné a politicky nevhodné vládní nařízení. Vláda ve své bezohlednosti a bezuzdnosti zatahuje Československo i do mezinárodních problémů, nakolik nařízení porušuje malou saintgermainskou smlouvu.⁷⁰

* * *

Ludwig Spiegel náhle zemřel v srpnu 1926, mj. se už nemohl ujmout úřadu rektora Německé univerzity, do něhož byl zvolen na akademický rok 1926/1927. Alespoň část českojazyčných právníků a právních historiků našla odvahu k důstojnému rozloučení, ba dokonce k pokusu o rehabilitaci. Jako příklad alespoň několik vět od Václava Vojtiška: „Německá právní věda ztrácí v něm zdatného odborníka v právu ústavním a správním... Byl snad nejlepším představitelem našeho německého liberalismu, jenž věcností své kritiky nacházel vždy sluchu v českém táboře,⁷¹ zejména v právním výboru Senátu... Uplatňoval svůj důsledný „právní fanatismus“... V tomto směru jeho pozitivně-právní kritika našeho zákonodárství, rychle a tudíž mnohdy i povrchně pracujícího, nacházela vždy znovu hojně látky k výtkám a ostrému odsuzování... Opravdivosti a liberálnosti snah Spiegelových ...ani odpůrci z českého tábora nebyli by mohli upřít vysokého mravního posvěcení.“⁷² Přesto i u Vojtiška zarazí neuvěřitelná neznalost Spiegelova díla z období před rokem 1918, stejně tak naznačený předpoklad, že ústava je spíše slavnostní politickou deklarácí než základním zákonem státu.

Ludwig Spiegel byl prvním z německých demokratických právníků – nositelů československého státního občanství, kdo v intencích ryziho práva podával kvalifikované náměty k nápravám základních nedostatků československého právního systému a zejména k nápravě základních ústavněprávních nedostatků. Jeho náměty byly zaměřeny primárně k upevnění právního řádu a tím i ke stabilizaci československého státu a rovněž k nastolení národnostního smíru. Jeho statě přispívaly rovněž k postupnému upevňování právního vědomí a směřování k právnímu státu. Vycházely ze Spiegelova kréda: „Aby moc nešla před právem, nýbrž vždy podle práva.“ Spiegel proto nacházel pozitivní ohlas u nejvzdělanější části špiček českojazyčných právníků i u části českých politiků. Nacionální zaslepenost spolu s přezíravostí k právu u části české politiky, bohužel té, která měla rozhodující slovo v momentální vládní koalici, smetaly však jeho nejdů-

⁷⁰ Spiegel, L.: *Sprachliches Bekenntnis und Sprachenkenntnis*, in *Bohemia*, 1926, č. 36 (11. 2. 1926), s. 1 (úvodník); týž: *Die Sprachenverordnung...*, s. 1.

⁷¹ Zde už Vojtišek ve snaze o rehabilitaci značně přehání, přebarvuje postoje české politiky na růžovo.

⁷² Vojtišek, V.: *Prof. Ludwig Spiegel*, in: *Všehrd*, VIII (1927), s. 78–79.

ležitější náměty se stolu. Přesto – právě pro své hluboké právní zakotvení a absenci politikářských nánosů – jeho náměty zůstávají trvalým mementem. Spiegel narážel na nevráživost i u nacionalisticky orientovaných složek německé politiky v Československu, které mu neváhaly předestírat mj. i jeho částečný židovský původ.

Nástupcem Spiegelovým na fakultě se stal krátce Ludwig Adamovich, který však po ročním působení přešel na univerzitu v Grazu a vzápětí do Vídně. Skutečným pokračovatelem a nejvýznamnějším Spiegelovým žákem byl Franz Adler.

**DIE STAATSRECHTLICHEN PROBLEME DER
TSCHECHOSLOWAKEI WÄHREND DER ZWISCHENKRIEGSZEIT
UND DIE FAKULTÄT DER RECHTSWISSENSCHAFTEN
DER DEUTSCHEN UNIVERSITÄT IN PRAG.
PROFESSOR LUDWIG SPIEGEL**

Ludwig Spiegel, seit 1910 ordentliche Professor für Staats- und Verwaltungsrecht in Prag, war der erste wissenschaftliche Kritiker der Staatsrechtlichen Ungelungenheiten, Bastardformen und Lücken im tschechoslowakischen Staate, sowie auch des Machtmißbrauchs und der Fälle der Willkür der Exekutivgewalt. Äußerst streitbar (zugleich doch begründet) wurden Spiegels Konzepte über Verfassungsoktroi und über Polizeistaat (demokratischer Polizeistaat). Hoch interessant ist auch seine Verteidigung der historischen Länder und derer vollen Rechte, und zwar schon im Verlauf der Diskussionen über die Umgestaltung Österreichs in den Jahren 1916-1918, dann noch weiter in der Tschechoslowakei. Das Land bewertete er u.a. als ein einzigartiges Instrument für die Lösung der nationalen Beziehungen. Methodologisch kontinierte er seit seiner Kritik der nicht-konstitutionellen und konstitutionswidrigen Tätigkeit der Verordnungsakten in Vorleithanien in 90. Jahren 19. Jh. Zwischen 1920 und 1925 nützte er seine hohe juristische Fähigkeit auch als Mitglied des Senats (und dessen Rechtsausschusses) der tschechoslowakischen Nationalversammlung aus.